

Сущинська Т.С.
старший викладач,
Бердянський державний педагогічний університет

РОЗВИТОК ВИРАЗНИХ РУХІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Виразні рухи людини виконують соціальну функцію. Вони є засобом самовираження та впливу на інших. Це зовнішні прояви емоцій та почуттів людини – в міміці, пантомімі, жестах, голосі. Завдяки зовнішній виразності відбувається процес екстеріоризації внутрішніх відчуттів та самопрезентація. У виразних рухах через периферичні зміни системи м'язів обличчя та всього тіла проявляються емоції. В повсякденному житті виразні рухи допомагають розпізнати зміни в емоційних станах, в настроях людей, які нас оточують. Порушення виразної моторики може ускладнювати спілкування дитини з дорослими та однолітками, тому що тілесно скута дитина неправильно виражає свої почуття, а також неправильно розуміє невербальні сигнали інших.

Форма та використання виразних рухів залежать від того соціального середовища, в якому знаходиться дитина. Як стверджує С.Рубінштейн, вираження почуттів отримує встановлену, стилізовану, кодифіковану соціальними звичаями форму. Реакція оточуючих на певні виразні рухи надає дитині розуміння змісту цих рухів. Природна основа рефлексивних виразних реакцій під впливом соціуму диференціюється, розвивається та перетворюється в невербальну мову поглядів, посмішок, жестів, поз, рухів. Виразний рух не тільки відображає вже сформоване переживання, але й формує його. Коли людина дозволяє собі проявляти почуття, вона їх підтримує. Почуття та їх зовнішнє вираження взаємопроникають одне в одне, створюючи певну єдність. Отже, виразні рухи - це

компонент емоцій, вони розкривають образ особи, його внутрішній зміст через зовнішні дії. Це мова без слів, яка сповнена експресією. В період становлення особистості важливо навчити дитину правильно користуватися мовою міміки та пантоміми, розуміти її, спостерігати за собою, за тим, як зовнішні прояви емоцій впливають на ставлення оточуючих до самої дитини, до її дій.

Я.Райковський диференціює виразні та емоційні рухи. До емоційних рухів він зараховує всі соціально сформовані невербальні дії людини, які спрямовані на те, щоб виразити та розрядити певну емоцію. Вони виступають як форма мотивованої поведінки та є набутими. Виразні ж рухи – це спонтанні рухи, що безпосередньо відображають стан людини і є одним з природних каналів для їх формування, це прояв емоційних переживань і намірів індивіда за допомогою міміки (вираз обличчя, посмішка, рухи очей), пантоміми (рухи тіла, постава, жести), інтонації мовлення.

Для дітей раннього віку характерні яскраві, достатньо імпульсивні емоційні реакції, пов'язані з бажаннями. Виявляючи свій емоційний стан, дитина інформує дорослого про те, що їй подобається, що сердить чи засмучує. В період розвитку, коли вербальне спілкування є недоступним, емоційна активність представлена саме виразними рухами, які є мимовільними. Поступово батьки знайомлять малюка з оточуючим світом, передають своє ставлення до речей, явищ, подій, людей за допомогою інтонацій, міміки, жестів, мови. Дитина, наслідуючи оточуючих, враховуючи вказівки дорослих, починає усвідомлено використовувати культурні засоби невербального спілкування, користуватися емоційними рухами. Отже, кожна людина використовує у своєму спілкуванні мову рухів і робить це як на свідомому рівні, так і неусвідомлено.

В процесі самопізнання можна говорити про два основні рівні: «Я - інша людина» та «Я - Я» (І.Чеснокова, Л.Терлицька). Спочатку в процесі реального спілкування деяка риса сприймається і розуміється в іншій людині, а потім - переноситься на себе. На другому рівні - співвідношення знань про себе відбувається у

процесі аутокомунікації. Для дошкільного віку характерними є перший рівень, на якому самопізнання здійснюється через різні форми співвіднесення самого себе з іншими людьми. В цей період основою для формування самооцінки та уявлень дитини про себе є як самопізнання (самоусвідомлення), так і оцінка дій дорослими та однолітками (зворотній зв'язок). Тому, важливою умовою розвитку особистості та формування уявлень про себе є здатності дитини адекватно виражати свій внутрішній стан, свої почуття, емоції, ставлення до соціального оточення, тобто здатність до емоційної експресії, до самопрезентації через виразні рухи. Л.Кочкіна в дослідженні, присвяченому вивченню фізичного «Я», зазначає, що в онтогенезі ця складова розвивається поступово та має сенситивні періоди: інтрацепція - в ранньому віці; остаточне усвідомлення меж фізичного Я – в дошкільному віці; експресія – в старшому дошкільному віці; самоконтроль – в шкільному віці. Отже, розвивати виразні рухи дитини, як складову експресивності, доцільно починати в дошкільному віці.

Діти 5-6 років вже можуть відображати позою заданий зміст, наприклад, що їй холодно, хоче спати чи болить живіт (М.Чистякова). Порушення виразної моторики може ускладнювати спілкування дитини з дорослими та однолітками.

При вивченні невербальної експресії дітей старшого дошкільного віку ми використовували модифікацію методики вивчення особливостей використання дітьми міміки та пантоміми при демонстрації певної емоції В.Мінаєвої та методику О.В.Горшкової.

При виборі критеріїв оцінки «змістових» компонентів невербальної дії, яка розкриває психологічну та особистісно-соціальну природу суб'єкта дії, сенситивності, емоційно-чуттєвої наповненості рухів, усвідомленості тілесного акту, естетичності форм самовираження, ми спиралися на пластикодраматичну модель дослідження підструктур свідомості, запропоновану В.Нікітіним.

Дитині пропонувалося пограти в гру, в якій вона - актор, а дослідник - глядач. Необхідно було показати людину, яка радіє (злиться, сумує, злякалася, здивувалася) рухами всього тіла.

Якість демонстрації дитиною основних емоцій оцінювалася експертами за 3-бальною шкалою.

1 бал - дитина відмовляється від експресивного відображення емоцій, або ж рухи примітивні, однотипні, не адекватні заданій темі, емоція не вгадується;

2 бали - невиразне оформлення емоцій в міміці та пантомімі; в показ залучається лише міміка, можливі незрозумілі, випадкові рухи, образний зміст можна оцінити неоднозначно; рухи не повністю відповідають образному змісту, але вони вгадуються; відмічається лише часткове втілення в образ, неузгодженість дій фрагментів тіла (одна частина тіла в образі, інші поза образом);

3 бали - відмічається різноманітне, оригінальне вираження емоцій за допомогою міміки, пантоміми, вокалізації; використовуються зрозумілі в культурі або нестандартні рухово-пластичні засоби, значення яких повністю відповідають образному змісту; образний рух виконується всім тілом (повне перевтілення в образ), відмічається усвідомленість рухів, образ однозначно вгадується.

Для роботи з дошкільниками, на нашу думку, найбільш вдалими методами, які сприятимуть самопізнанню та самовираженню дитини через виразні рухи; розвитку здатності дитини до невербальної експресії, розширенню репертуару невербальних засобів комунікації; формуванню здатності дитини використовувати виразні рухи відповідно до ситуації та соціально прийнятних норм є танцювально-ігрові.

Танець може бути хореографічний (видовищний), вільний (імпровізаційний) та сюжетно-образний (ігровий). Використання кожного з цих видів танцю є ефективним для розвитку невербальної мови дитини, для розширення її рухового репертуару. Але саме ігровий та вільний танці задовольняють потребу у самовираженні,

сприяють ускладненню образу «Я», допомагають визначитися зі своїми уподобаннями (яка роль, який образ сподобався, а який ні).

Виявлення зв'язку між образом «Я» дитини та її здатністю виражати свої переживання в рухах дозволило нам розробити програму психологічної підтримки формування конструктивного образу «Я» дитини старшого дошкільного віку засобами танцювально-ігрової діяльності.

Виходячи з вікових особливостей дошкільників всі вправи програми мають ігровий, сюжетний характер. Сам танець представляє собою втілений в грі (Й.Хейзинг, Д.Ходоров) ритмічний рух (А.Абрамова, А.Менегетті), у якому людина може проявити ставлення до себе, до інших людей, до світу. Дитина мислить образами, які втілює в рухах, ігрових сюжетах. Відповідно, ми можемо говорити про танцювально-ігрову діяльність як про ефективний метод всебічного гармонійного розвитку дітей дошкільного віку.

Отже, виразний рух дошкільника може розглядатися як рух, що несе в собі все різноманіття переживань дитини. Розширення невербального репертуару сприятиме розвитку саморозуміння, формуванню комунікативних здібностей в плані використання рухів, жестів як засобів спілкування, адекватному самовираженню.

Список використаних джерел:

1. Горшкова Е. В. От жеста к танцу. Методика и конспекты занятий по развитию у детей 5—7 лет творчества в танце. Пособие для музыкальных руководителей детских садов / Е. В. Горшкова – М.: Издательство «Гном и Д», 2002. – 120 с.
2. Лабунская В. А. Не язык тела, а язык души. Психология невербального выражения личности / В. А. Лабунская. – Ростов н/Д: Феникс, 2009. – 344 с.
3. Рубинштейн С. Л. Р82 Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн – СПб: Питер, 2000. – 720 с.: ил. – (Серия «Мастера психологии»)

4. Шкурко Т. А. Танцевально-экспрессивный тренинг / Т. А. Шкурко. – Спб.: Издательство «Речь», 2005. – 192 с.

Хомутинікова Н.Н.
*науковий співробітник,
Інститут психології імені Г.С. Костюка*

ДО ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Динамічний характер розвитку суспільства, що характеризується швидкістю змін механізмів, технологій, соціально-економічних відносин вимагає від системи освіти адекватних та швидких відповідей на запити реальності; це зумовлює необхідність гнучкості й динамічності систем освіти зокрема та передбачає динамічний тип взаємозв'язку освіти і суспільства в цілому.

Особистісно орієнтований підхід та гуманізація освіти вимагають необхідності пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки фахівців створення умов для становлення їх професійної ідентичності.

Професійна ідентичність – це інтегративне поняття, що об'єднує в собі компоненти особистісної та соціальної ідентичності, багаторівнева динамічна структура, що містить усвідомлені і не усвідомлені компоненти, складові самосвідомості з погляду її професійної взаємодії з навколишнім світом, що передбачає ставлення до себе як до професіонала, ставлення до членів професійної спільноти.

Професійна ідентичність виступає важливою характеристикою особистості і розглядається як особлива форма організації особистого досвіду, набутого в процесі засвоєння професійної діяльності.